

VASPITNI NALOZI U SRBIJI

REZIME: Uvođenje instituta vaspitnih naloga u maloletničko krivično pravo Srbije omogućilo je širu zastupljenost diverzionog modela reagovanja na maloletničku delinkvenciju. Shodno Zakonu o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica, vaspitni nalozi mogu biti primenjeni kako od strane sudije za maloletnike, tako i od strane javnog tužioca za maloletnike, a u cilju izbegavanja pokretanja krivičnog postupka ili radi obustave krivičnog postupka prema maloletniku. Nesporno je da je u pitanju mera osobenog karaktera koja tvori posebnu kategoriju uz tradicionalno poznate maloletničke krivične sankcije u našem pravnom sistemu. Osobito interesovanje za vaspitne naloge pobuđuje i to što se putem njih implementiraju određeni elementi restorativne pravde, kao koncepta koji izaziva veliku pažnju na internacionalnom nivou. Imajući u vidu navedeno, autor je izlaganja u radu posvetio razmatranju osnovnih odlika instituta vaspitnih naloga.

Ključne reči: vaspitni nalozi, maloletni učinioci krivičnih dela, javni tužilac za maloletnike, diverzioni model

Uvodna razmatranja o diverzionom modelu reagovanja na maloletnički kriminalitet i vaspitni nalozi

Pri razmatranju problematike delotvornog reagovanja na kriminalitet maloletnika uvek se susrećemo sa pitanjem kako zadovoljiti dva veoma bitna interesa: sa jedne strane primeniti mere koje će imati izvestan generalno-preventivni efekat, te efektno manifestovati društvenu neprihvatljivost kriminaliteta maloletnika, a sa druge strane odabrati mere koje će odgovarati veoma složenim potrebama maloletnika, uvažavajući pri tome proces odrastanja kao ključnu i izuzetno osetljivu fazu u životu svake individue. Kada je u pitanju

* Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Univerzitet u Beogradu, asistent na predmetu osnovi krivičnog prava. E-mail: milica.kovacevic@fasper.bg.ac.rs

suzbijanje maloletničkog kriminaliteta država ne teži isključivo realizovanju svog prava na sankcionisanje krivičnog dela u srazmeri sa njegovom prirodom i težinom, već ima i obavezu da adekvatno ispunjava svoje vrlo složene dužnosti u pogledu zaštite maloletnih lica. Ovakva pozicija države proizlazi iz tekovina moderne nauke koja ukazuje na nedelotvornost rigidnog i represivnog odnosa prema prestupnicima koji bi se takvim odnosom izolovali i dodatno dehumanizovali.¹ Stoga su u savremenom sistemu maloletničkih krivičnih sankcija i mera pre svega prisutne mere pomoći i socijalizacije, sa što manje elemenata prinude, odnosno ograničavanja prava i slobode, a sve više elemenata brige, nadzora i otklanjanja i predupređivanja smetnji za normalan razvoj i sazrevanje.²

Problematika se dodatno komplikuje činjenicom da osim o blagostanju maloletnika i o opštem interesu treba razmišljati i o interesima oštećenog, odnosno o tome da težnja oštećenog ka pravednom ishodu, te želja za materijalnom i moralnom satisfakcijom budu zadovoljeni. Otuda je veoma teško pronaći adekvatan oblik srazmernog i svrsishodnog reagovanja koje neće ugroziti, već upravo obratno, omogućiti potpuno realizovanje maloletnikovih potencijala uz istovremeno uzimanje u obzir drugih, takođe značajnih, interesa.

Imajući u vidu opisane tendencije, naš zakonodavac je uvažio preporuke relevantnih međunarodnih akata koji nedvosmisleno sugerišu izbegavanje vođenja krivičnog postupka i izricanja maloletničkih krivičnih sankcija u svim slučajevima gde je to prihvatljivo, te osobito naglašavaju nedelotvornost primene zavodskih mera koje treba izricati u najminimalnijem mogućem opsegu i kada je to apsolutno neophodno. Tako Pekinška pravila³ predviđaju da će se, kad god je to primereno, razmotriti mogućnost da se slučajevi maloletnih prestupnika rešavaju mimo pribegavanja formalnom sudskom postupku (pravilo broj 11). Havanska pravila⁴ propisuju da lišavanje slobode treba da bude krajnje sredstvo, da se izriče u minimalnom trajanju, da podrazumeva mogućnost ranijeg otpuštanja⁵ i da bude ograničeno samo na izuzetne slučajeve (pravilo broj 2).

¹ Više o tome: Bobić, A., (2011). Resocijalizacija osuđenih lica kao faktor smanjenja kriminala, *Pravo – teorija i praksa* (4–6), str. 51–65.

² Tako: Jovašević, D., (2010). Primena vaspitnih naloga prema maloletnim delinkventima, *Socijalna misao* (1), str. 77.

³ Standardna minimalna pravila UN za maloletničko pravosuđe (*Pekinška pravila*), usvojena Rezolucijom Generalne skupštine br. 40/33 od 29.11.1985. godine

⁴ Pravila UN o zaštiti maloletnika lišenih slobode (*Havanska pravila*), usvojena Rezolucijom Generalne skupštine br. 45/113 od 14.12.1990. godine

⁵ Više o uslovnom otpustu: Pavlović, Z., (2009). Uslovni otpust u kaznenom zakonodavstvu Srbije, *Pravo – teorija i praksa* (11–12), str. 87–100.

U duhu priznavanja ključnog značaja specijalno-preventivnog dejstvovanja lišenog suviše represije, na globalnom nivou su uvaženi rezultati određenih istraživanja koji govore u prilog celishodnosti krivičnog pravnog nereagovanja u slučaju bagatelnog kriminaliteta maloletnika, pa eventualno i slučaju izvršenja krivičnih dela srednje težine. Naime, praksa i nauka ukazuju na to da je nedozvoljeno ponašanje veoma često samo prolazna pojava u životu maloletnika, svojevrsno „buntovništvo bez razloga” u periodu kada je maloletnik zbunjen brojnim i burnim psihofizičkim promenama kroz koje prolazi, neretko nailazeći na nerazumevanje i nemajući odgovarajuću podršku. Tako *Cavadino* i *Dignan* navode da na svakih 100 maloletnih Engleza dolazi 3,3 učinilaca krivičnih dela, ali da tek minimalan procenat maloletnika i kasnije krši zakon, dok ogromna većina sa zrelijim životnim godinama u potpunosti odustaje od kriminalnog ponašanja.⁶ Prenaglašeno dejstvovanje može rezultirati nepotrebnom stigmatizacijom maloletnika i stvoriti mu poteškoće u ostvarivanju životnih ciljeva poput uspešnog okončanja školovanja, te pronalaženja posla i sticanja poznanstava i prijateljstava. Vaspitni nalozi stoga mogu biti spasonosna mera zbog svog neinvazivnog karaktera kada je u pitanju ranjiva ličnost maloletnika.

Usled svega navedenog u zakonodavstvima mnogih zemalja sve prisutniji je diverzioni model reagovanja,⁷ odnosno opredeljivanje za reakciju koja podrazumeva izbegavanje krivičnog postupka ili obustavu već pokrenutog krivičnog postupka. Kada je reč o različitim modalitetima skretanja od krivičnog postupka, treba napomenuti da postoji razlika između proste diverzije i diverzije sa intervencijom. Prostu diverziju je naše pravo poznavalo i pre donošenja Zakona o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnog pravnog zaštiti maloletnih lica⁸ (skraćeno ZOMUKD), i to kroz primenu načela oportuniteta krivičnog gonjenja koje omogućava da javni tužilac za maloletnike, pod zakonom propisanim uslovima, ne pokrene krivični postupak i pored postojanja dokaza o osnovanoj sumnji da je maloletnik učinio krivično delo. Danas je u Srbiji uz prostu diverziju zastupljena i diverzija sa intervencijom⁹ koja takođe podrazumeva bilo nepokretanje krivičnog postupka, bilo njegovu obustavu, ali uz

⁶ Prema: Knežević, M., (2007). Penologija u socijalnom radu, Zagreb, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, str. 142.

⁷ Primera radi Nemačka, ili zemlje iz naše neposrednog okruženja poput Crne Gore, Makedonije i Hrvatske

⁸ *Službeni glasnik RS*, br. 85/05

⁹ Više o navedenom u: Stevanović, I., (2006). Nova zakonska rešenja o maloletnicima: značaj alternativa institucionalnom tretmanu, *Temida* (1), str. 62,63.

primenu vaspitnih naloga kao mera *sui generis* karaktera.¹⁰ Upravo diverzija sa intervencijom otvara perspektivu za primenjivanje ideja restorativne pravde, odnosno za određeno zadovoljenje interesa lica koje je oštećeno krivičnim delom, o čemu će biti reči.

Vaspitni nalozi u Srbiji – normativno regulisanje i praksa

ZOMUKD u članu 5 propisuje uslove u vezi sa krivičnim delom i ličnošću maloletnog učinioca krivičnog dela koji moraju biti kumulativno ispunjeni kako bi se mogao primeniti vaspitni nalog. Kako primena¹¹ vaspitnog naloga neminovno predstavlja svojevrsnu pogodnost za maloletnika koji će time izbeći započinjanje ili dalje vođenje krivičnog postupka, to je zakonodavac ograničio mogućnost primene ovog instituta na krivična dela za koja je propisana novčana kazna ili kazna zatvora do pet godina. Takođe neophodno je da maloletnik prizna je krivično delo, te da ima određeni odnos prema krivičnom delu i oštećenom.

Što se tiče zahteva da maloletnik ne negira izvršenje krivičnog dela očigledno je da bi odsustvo priznanja dovelo u pitanje svrsishodnost vaspitnog naloga, što se osobito odnosi na primenu vaspitnog naloga koji podrazumeva izvinjenje i naknadu štete oštećenom. Naime, neiskreno izvinjavanje svakako ne bi odgovaralo opštoj svrsi vaspitnih naloga koja se, između ostalog, ogleda i u uticanju na jačanje lične odgovornosti maloletnika.

Kada je reč o odnosu prema krivičnom delu i oštećenom, ZOMUKD ne precizira kakav bi taj odnos u suštini trebalo da bude, ali po logici stvari on bi nesumnjivo morao podrazumevati kajanje, sagledavanje štetnih posledica krivičnog dela i tome slično. Ukoliko maloletnik ne bi u granicama svojih mogućnosti spoznao štetnost i neprihvatljivost sopstvenog postupanja, onda bi to ipak iziskivalo drugačiji i intenzivniji vaspitni uticaj, te samim tim ne bi bilo primereno primenjivanje vaspitnog naloga.

U članu 7 ZOMUKD predviđeno je pet vrsta vaspitnih naloga: poravnanje sa oštećenim kako bi se naknadom štete, izvinjenjem, radom ili na neki drugi način otklonile, u celini ili delimično, štetne posledice dela; redovno pohađanje škole ili redovno odlaženje na posao; uključivanje, bez naknade, u rad humanitarnih organizacija ili poslove socijalnog, lokalnog ili ekološkog sadržaja;

¹⁰ O *sui generis* prirodi vaspitnih naloga više u: Radulović, L.J., (2008). Vaspitni nalozi kao posebne mere reagovanja prema maloletnim učiniocima krivičnih dela, *Revija za kriminologiju i krivično pravo* (1), str. 27–42.

¹¹ Škulić ukazuje da zakonodavac upotrebom termina „primena” umesto „izvršenje” dodatno naglašava da vaspitni nalozi nisu krivične sankcije već svojevrsne parasankcije: Škulić, M., (2011). Maloletničko krivično pravo, Beograd, Pravni fakultet, str. 368.

podvrgavanje odgovarajućem ispitivanju i odvikavanju od zavisnosti izazvane upotrebom alkoholnih pića ili opojnih droga i uključivanje u pojedinačni ili grupni tretman u odgovarajućoj zdravstvenoj ustanovi ili savetovalištu.

Analizom registra vaspitnih naloga zaključujemo da su naknada štete i izvinjenje oštećenom, kao i besplatno angažovanje na poslovima od društvenog značaja, vaspitni nalozi putem kojih se maloletniku omogućava da se sopstvenim zalaganjem oduži bilo oštećenom, bilo društvenoj zajednici, te da umanju negativne posledice svog postupanja. Preostali vaspitni nalozi pre svega služe otklanjanju stanja i problema čije bi zanemarivanje ili negiranje i ubuduće moglo negativno uticati na maloletnika, te možda i rezultirati ponovnim vršenjem krivičnog dela. Stoga se ovim vaspitnim nalogima maloletniku nalaže da pohađa školu ili da se zaposli, odnosno da se leči od bolesti zavisnosti ili savetuje sa stručnim licima.

Upravo u vaspitnim nalogima koji su usmereni na otklanjanje problematičnih stanja i teškoća sa kojima se maloletnik susreće prepoznavamo specifičan karakter maloletničkog krivičnog prava, te samim tim i sankcija i mera kojima se ono služi u suzbijanju kriminaliteta. Naime, izvršenje krivičnog dela neretko ukazuje na problem vaspitne zapuštenosti i neadekvatne socijalizovanosti maloletnika, zato sankcije i druge mere treba prilagoditi saznanjima koja proisteknu iz detaljnog upoznavanja ličnosti i ranijeg života maloletnika. U tom smislu je i naš zakonodavac predvideo da je svrha vaspitnih naloga da se ne pokreće krivični postupak prema maloletniku ili da se isti postupak obustavi, odnosno da se primenom vaspitnog naloga utiče na pravilan razvoj maloletnika i jačanje njegove lične odgovornosti kako ubuduće ne bi činio krivična dela (član 6 ZOMUKD). Pružanje podrške, pomoći i različitih vidova socijalne zaštite može da bude daleko delotvornije od oslanjanja na prinudu, kojom se, inače, pored vaspitnih naloga ne odlikuju ni maloletničke krivične sankcije koje u našoj zemlji izriče sud. Zapravo ZOMUKD, u članu 10, stav 1, konstatuje da je svrha krivičnih sankcija prema maloletnicima da se nadzorom, pružanjem zaštite i pomoći, kao i obezbeđivanjem opšteg i stručnog osposobljavanja utiče na razvoj i jačanje lične odgovornosti maloletnika, na vaspitavanje i pravilan razvoj njegove ličnosti, kako bi se obezbedilo ponovno uključivanje maloletnika u društvenu zajednicu.

Način na koji će se najefikasnije uticati na pravilan razvoj maloletnika zavisi od toga u kojoj sferi se ispoljavaju problemi u maloletnikovom ponašanju. U nekim slučajevima dejstvo vaspitnih naloga pre svega treba usmeriti na stvaranje radnih navika, odnosno na što konstruktivnije korišćenje slobodnog vremena. Pojedini maloletnici su usled propusta i nedostataka u obrazovanju u situaciji da, u danas inače teškim ekonomskim i socijalnim prilikama, imaju

veoma sužene životne perspektive.¹² Međutim sa problemima se susreću i oni maloletnici koji se školuju ili rade, jer i trenutke predaha treba ispuniti kvalitetnim sadržajima. Tako, primera radi, sociolog *E. Burgess*, na osnovu studije o distribuciji maloletničkog prestupništva po gradskim zonama u Čikagu, konstatuje da adekvatno organizovano slobodno vreme i posećivanje rekreativnih centara deluju blagotvorno na maloletnike koji su prethodno ispoljavali kriminalne sklonosti.¹³ Sve ovo samo ilustruje kompleksnost zadatka koji stoji pred onima koji učestvuju kako u odabiru i nadziranju, tako i u primeni vaspitnih naloga.

Shodno članu 5 stav 2 ZOMUKD vaspitni nalog prema maloletniku može primeniti nadležni javni tužilac za maloletnike ili sudija za maloletnike. Vaspitni nalog može da traje do šest meseci, s tim što se u tom vremenu može zameniti drugim nalogom ili ukinuti, a izbor i primenjivanje vaspitnog naloga vrše se u saradnji sa roditeljima, usvojiocem ili staraocem maloletnika i nadležnim organom starateljstva (ZOMUKD član 8, st. 2 i 3).

Kao i svaki novi institut i vaspitni nalozi u Srbiji postepeno osvajaju sve šire polje primene u praksi, pri čemu je taj proces usporen određenim okolnostima. U periodu od kako su vaspitni nalozi postali deo našeg sistema sankcija i mera za maloletnike pa zaključno sa 2010. godinom, kao poslednjom godinom za koju su nam trenutno dostupni relevantni statistički pokazatelji, zabeležen je ukupni porast primenjivanja ovog sredstva reagovanja. Na osnovu zbirnih podataka Republičkog zavoda za socijalnu zaštitu¹⁴ saznajemo da su tokom 2007. godine prema 134 maloletna lica primenjeni vaspitni nalozi, da bi sledeće godine je taj broj ipak bio nešto manji i sveo se na 125. Međutim, u 2009. godini ukupan broj maloletnih lica prema kojima je primenjen vaspitni nalog bio je 211, da bi se tokom 2010. godine popeo na 287 maloletnika.¹⁵

Najčešće primenjivana vrsta vaspitnog naloga u Srbiji jeste poravnanje sa oštećenim, a primena ovog naloga, sa izuzimanjem 2008. godine, takođe beleži porast (92 u 2007. godini, 74 u 2008. godini, 123 u 2009. godini i 173 u 2010. godini). Primat ovog vaspitnog naloga je sasvim očekivan, imajući u vidu da je njegova implementacija u praksi ipak najjednostavnija, osobito

¹² O značaju obrazovanja u sprečavanju maloletničkog kriminaliteta više u: Radulović, LJ., (2010). Funkcija obrazovanja u suzbijanju maloletničkog kriminaliteta, *Strani pravni život* (1), str. 145–168.

¹³ Prema: Milašinović, S., (2000). Kriza, mladi, kriminal, Beograd, Taš print, str. 263.

¹⁴ Republički zavod za socijalnu zaštitu (2011). Izveštaj o radu centara za socijalni rad u Srbiji, Beograd

¹⁵ Naglašavamo da se u izveštaju izričito pominje broj maloletnika prema kojima je primenjen vaspitni nalog, a da ZOMUKD predviđa mogućnost primene jednog ili više vaspitnih naloga prema maloletnom učiniocu krivičnog dela (član 5, stav 1)

ukoliko se sadržina naloga svede na izvinjenje oštećenom. Naravno da se može raspravljati o tome da li praktični razlozi treba da pretežu pri izboru vaspitnih naloga. No, treba imati u vidu da je i dalje aktuelan nedostatak podzakonskih tekstova kojima bi se detaljno razradila problematika primene vaspitnih naloga. Ovakva situacija otvara niz tehničkih problema i drastično utiče na odluku nadležnih da li da uopšte primene vaspitne naloge u slučajevima kada su za to ispunjeni zakonski uslovi.

U skladu sa postojećim prilikama u našoj zemlji treba tumačiti i podatke Republičkog zavoda za socijalnu zaštitu, shodno kojima u 2007. godini nije primenjen ni jedan vaspitni nalog uključivanja u pojedinačni ili grupni tretman u odgovarajućoj zdravstvenoj ustanovi ili savetovalištu, te da je tokom 2008. i 2009. godine primenjeno samo 9, odnosno 13, ovih naloga, to jest tokom 2010. godine tek 3 vaspitna naloga uključivanja u različite tretmane i savetovanja. Takođe, zabeležena je minimalna primena vaspitnog naloga podvrgavanje odgovarajućem ispitivanju i odvikavanju od zavisnosti izazvane upotrebom alkoholnih pića ili opojnih droga, te su tokom 2010. godine primenjena samo 2 takva naloga.

Vaspitni nalozi u Srbiji i restorativna pravda

Pošto nastojimo da ukažemo kako su određeni elementi restorativnog koncepta prisutni u našem pozitivnom maloletničkom krivičnom pravu, potrebno je ukratko pojasniti šta se to suštinski podrazumeva pod pojmom restorativne pravde. Pri tome treba imati u vidu da je u pitanju pojam za čije je definisanje izuzetno zainteresovana naučna javnost, što ima za posledicu mnoštvo definicija datih od strane sociologa, kriminologa, antropologa, te autora koji se bave proučavanjem pozitivnopravnih disciplina.

Korene restorativne pravde pronalazimo u sedamdesetim i osamdesetim godinama 20. veka, kada se sve više kritikuju načela retributivne pravde, na kojoj je do tada krivičnopravni sistem u potpunosti počivao, a imajući u vidu da retributivni pristup ističe samo krivično delo i prestupnika, uglavnom zanemarujući pri tome žrtvu.¹⁶ Idejnim tvorcem koncepta restorativne pravde¹⁷

¹⁶ Treba napomenuti da je u našem krivičnopravnom sistemu oštećenom tradicionalno zagarantovan određeni korpus prava, te da ipak ne može biti reči o njegovoj potpunoj zanemarenosti i pre no što su ideje modernog restorativnog koncepta prodrle u naše pravo. Tako Breneselović uočava da ni ranije nije bilo sporno pravo oštećenog na isticanje imovinskopravnog zahteva u krivičnom postupku i slično: Breneselović, L., (2011). Recepcija restorativne pravde kao primer nekritičkog diskursa u pravnoj sociologiji: slučaj Srbije, *Sociološki pregled XLV* (1), str. 45–66.

¹⁷ Smatra se da je termin restorativna pravda prvi upotrebio teoretičar Albert Englash 1977. godine, govoreći o tri vrste krivičnopravnog sistema: retributivnom, distributivnom i

smatra se čuveni norveški profesor kriminologije *Nilss Christie*, autora dela „Konflikt kao svojina” iz 1977. godine. Ako veoma pojednostavimo stvari, možemo reći kako *Christie* tvrdi da klasična, retributivna pravda „krade” sukob nastao u vezi sa izvršenim krivičnim delom od onih kojih se ovaj najviše tiče, odnosno od žrtve, učinioca i društva. Profesionalci preuzimaju stvar u svoje ruke, onemogućavajući rešavanje konflikta na način koji bi odgovarao svim zainteresovanim stranama i koji bi uklonio većinu posledica ne stigmatizujući pri tom prestupnika,¹⁸ stoga treba popularisati bitno drugačiji pristup.

Načelno možemo reći da restorativna pravda podrazumeva kako zaštitu interesa oštećenog krivičnim delom, tako i potpunu inkluziju učinioca krivičnog dela u zajednicu o čije se norme ogлуšio preduzimanjem kriminalnog akta. Da bi se ovako kompleksni ciljevi ostvarili, elementi restorativnog procesa moraju biti: potpuna saglasnost i učešće svih subjekata involviranih u izvršeno krivično delo u traženju kompromisa, popravljjanje onoga što je uništeno, utvrđivanje odgovornosti, prevazilaženje podele na „njih i nas”, jer se i učinilac i žrtva time izoluju od zajednice kao celine, te jačanje osećaja pripadnosti zajednici.¹⁹

Kada je reč o vaspitnim nalogima u ZOMUKD i njihovim dodirnim tačkama sa restorativnom pravdom, nesporno je da našu pažnju zaokuplja pre svega vaspitni nalog poravnanje sa oštećenim u cilju naknade štete. Ovaj vaspitni nalog podrazumeva obavezu maloletnika da se izvini oštećenom, da radom otkloni štetne posledice, odnosno da kakvim drugim oblikom angažovanja doprinese povratku u stanje pre izvršenja krivičnog dela, to jest da omogućiti restituciju. Na ovaj način maloletnik doprinosi uspostavljanju ravnoteže koja je narušena njegovim kriminalnim ponašanjem, ali istovremeno i ostvaruje uvid u stvarne posledice onoga što je učinio. Time poravnanje sa oštećenim doprinosi razvoju osećanja lične odgovornosti, što je ujedno i najbolje sredstvo specijalne prevencije.

Ukoliko posmatramo vaspitni nalog poravnanje sa oštećenim u kontekstu preostalih vaspitnih naloga koje je zakonodavac osmislio, svakako ćemo uočiti da je pre svega poravnanje neposredno usmereno ka restoraciji i restituciji, odnosno ka potpunom ili delimičnom otklanjanju posledica koje su nanete izvršenim krivičnim delom. Tačno je da i vaspitni nalog koji podrazumeva besplatno uključivanje u rad humanitarnih organizacija ili u poslove socijalnog, lokalnog ili ekološkog karaktera isto tako predstavlja svojevrsni

restorativnom-koji se zasniva na restituciji i naknadi štete nastale krivičnim delom, prema: Čopić, S., (2007). Pojam i osnovni principi restorativne pravde, *Temida* (1), str. 27.

¹⁸ Čopić S, op. cit, str. 27.

¹⁹ Prema: Kostić, M., (2007). Uspostavljanje standarda za restorativnu pravdu, *Temida* (1), str. 2,3.

pokušaj da se učinilac krivičnog dela oduži društvu za pričinjenu štetu, s tim što takav vaspitni nalog nije direktno usmeren ka zadovoljavanju individualnih interesa oštećenog. U svakom slučaju, putem navedenih vaspitnih naloga, ideje restorativne pravde na veoma vidljiv način prodiru u modele reagovanja na kriminalitet maloletnika u Srbiji.

Međutim, ostvarivanje ideja restorativnog koncepta suštinski je dovedeno u pitanje nedovoljnim uključivanjem društvene zajednice i građana u implementaciju vaspitnih naloga. Tako i pored eventualne spremnosti maloletnika da se bez naknade uključe u rad humanitarnih organizacija ili poslove socijalnog, lokalnog ili ekološkog sadržaja neće doći do realizacije ovih naloga ukoliko nema zainteresovanih fizičkih i pravnih lica koja bi takođe bila akteri u različitim društveno angažovanim poduhvatima. U tom smislu je potrebno ozbiljnije angažovanje nadležnih kako na institucionalnom osnaživanju, tako i na animiranju javnog mnjenja, jer je jasno da su potrebe za obavljanjem poslova od opštedruštvenog i lokalnog značaja velike i raznovrsne. Primera radi *Bazemore* i *Day* navode da u SAD maloletni učinioci krivičnih dela seku drva i unose ogrev za potrebe starijih sugrađana, farbaju fasade i slično.²⁰ Podrazumeva se da je organizovanje ovih aktivnosti skopčano sa brojnim tehničkim pitanjima koja se tiču nadziranja maloletnika, garantovanja bezbednosti na radu i sličnog, ali to ne bi trebalo da bude razlog za olako odustajanje od realizacije višestruko korisnih vaspitnih naloga. Adekvatno organizovanje različitih aktivnosti može značajno da doprinese jačanju maloletnikovog osećanja pripadnosti i korisnosti lokalnoj zajednici, što može pozitivno uticati na razvijanje osećanja samopoštovanja.²¹

Zaključna razmatranja

Vaspitni nalozi predstavljaju mere osobenog karaktera u našem pravnom sistemu, kako u pogledu činjenice da se primenjuju mimo krivičnog postupka ili uz obustavu istog, tako i u pogledu činjenice da ih pored sudije za maloletnike može primenjivati i javni tužilac za maloletnike. Ovim institutom nastoji se izbeći stigmatizujuće, pa i traumatizujuće, dejstvo vođenja krivičnog postupka i izvršenja krivičnih sankcija prema maloletnicima. Realizacijom vaspitnog naloga postiže se sa jedne strane, lakša reintegracija maloletnika

²⁰ Prema: Bazemore, G., Day, S., E., (1996). Restoring the balance: juvenile and community justice, *Juvenile Justice*, III (1 9, str. 5. i 6.

²¹ Tako: Radulović, L.J., (2007). Vaspitni nalozi: alternativa sankcijama za maloletnike u: S. Taboroši (urednik) *Razvoj pravnog sistema Srbije i harmonizacija sa pravom EU*, Beograd, Pravni fakultet, str. 224

u lokalnu zajednicu, čemu posebno može doprineti razerašavanje konfliktne situacije sa oštećenim i obavljanje volonterskih poslova, a sa druge strane saniranje različitih stanja i problema sa kojima se maloletnik suočava, poput bolesti zavisnosti i diskontinuiteta u procesu obrazovanja.

Iz najznačajnijih međunarodnih dokumenata koji se odnose na oblast maloletničke delinkvencije i maloletničkog pravosuđa, poput Pekinških, Havanskih i Tokijskih pravila, a i iz Konvencije UN o pravima deteta kao najznačajnijeg dokumenta o pravima deteta, proizlazi da se budućnost reagovanja na maloletnički kriminalitet zasniva na individualizovanom pristupu,²² odnosno na što širem spektru mera zaštite, brige i staranja o maloletnim učiniocima krivičnih dela, te na što intenzivnijem ograničavanju represivnih mera i to samo na slučajeve koji nužno iziskuju takvo dejstvovanje. Naše maloletničko krivično pravo usklađeno je sa ovakvim težnjama, a ključne mere za omogućavanje skretanja od krivičnog postupka predstavljaju upravo vaspitni nalozi.

Pored normativnog usklađivanja potrebno je i stvaranje odgovarajućih institucionalnih okvira u kojima će vaspitni nalozi biti šire i suštinski implementirani, za razliku od trenutno postojeće situacije u kojoj su ove mere zastupljene sa minimalnim učešćem u odnosu na krivične sankcije koje se u našim uslovima tradicionalno izriču maloletnicima. U tom smislu se očekuje donošenje neophodnih podzakonskih akata koji će razrešiti brojne nedoumice u vezi sa tehnikom i modalitetima izvršenja vaspitnih naloga, ali i opredeljivanje nužnih kadrovskih i materijalnih resursa koje će zaista omogućiti šire primenjivanje diverzionih **modela reagovanja**.

Mr Milica Kovačević

The Assistant on the subject of the Basis of Criminal Law, The Faculty of Special Education and Rehabilitation, The University of Belgrade

Diversion orders in the Republic of Serbia

A b s t r a c t

Diversion model of reaction towards juvenile crime has been introduced into the Serbian criminal law system by the implementation of diversion orders. Serbian Law on Juvenile Offenders and Criminal Protection of Juveniles has enabled the application of various types of diversion orders as a novelty in

²² Ignjatović, A., (2009). Specifičnosti izvršenja krivičnih sankcija prema maloletnicima, *Pravo – teorija i praksa* (7–8), str. 76.

juvenile criminal law of the Republic of Serbia. Diversion orders constitute a specific category of measures which can be applied both by the juvenile judge and by the public prosecutor for juveniles, in order to avoid, or to suspend, criminal proceedings towards juvenile offenders. Certain elements of the internationally acclaimed concept of restorative justice have been introduced into the Serbian criminal law system by the application of diversion orders. Therefore, the goal of this paper is to present the main features of diversion orders.

Keywords: diversion orders, juvenile offenders, a public prosecutor for juveniles, a diversion model

Literatura

1. Bazemore, G., Day, S.E., (1996). Restoring the balance: juvenile and community justice, *Juvenile Justice*, III (1), str. 3–14.
2. Bobić, A., (2011). Resocijalizacija osuđenih lica kao faktor smanjenja kriminala, *Pravo – teorija i praksa* (4–6), str. 51–65.
3. Breneselović, L., (2011). Recepcija restorativne pravde kao primer nekritičkog diskursa u
4. pravnoj sociologiji: slučaj Srbije, *Sociološki pregled XLV* (1), str. 45–66.
5. Ignjatović, A., (2009). Specifičnosti izvršenja krivičnih sankcija prema maloletnicima, *Pravo – teorija i praksa* (7–8), str. 76–92.
6. Jovašević, D., (2010). Primena vaspitnih naloga prema maloletnim delinkventima, *Socijalna misao* (1), str. 77–92.
7. Knežević, M., (2007). Penologija u socijalnom radu, Zagreb, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu
8. Kostić, M., (2007). Uspostavljanje standarda za restorativnu pravdu, *Temida* (1), str. 5–14.
9. Milašinović, S., (2000), Kriza, mladi, kriminal, Beograd, Taš print
10. Pavlović, Z., (2009). Uslovni otpust u kaznenom zakonodavstvu Srbije, *Pravo – teorija i praksa* (11–12), str. 87–100.
11. Radulović, Lj., (2007). Vaspitni nalozi-alternativa sankcijama za maloletnike u: S. Taboroši (urednik) Razvoj pravnog sistema Srbije i harmonizacija sa pravom EU, Beograd, Pravni fakultet, str. 215–225.
12. Radulović LJ., (2008). Vaspitni nalozi kao posebne mere reagovanja prema maloletnim učiniocima krivičnih dela, *Revija za kriminologiju i krivično pravo* (1), str. 27–42.

13. Radulović, L.J., (2010). Funkcija obrazovanja u suzbijanju maloletničkog kriminaliteta, *Strani pravni život* (1), str. 145–168.
14. Stevanović, I., (2006). Nova zakonska rešenja o maloletnicima: značaj alternativa institucionalnom tretmanu, *Temida* (1), str. 61–66.
15. Čopić, S., (2007). Pojam i osnovni principi restorativne pravde, *Temida* (1), str. 25–35.
16. Škulić, M., (2011). Maloletničko krivično pravo, Beograd, Pravni fakultet
17. Standardna minimalna pravila UN za maloletničko pravosuđe, Rezolucija Generalne skupštine br. 40/33 od 29.11.1985. godine
18. Pravila UN o zaštiti maloletnika lišenih slobode, Rezolucija Generalne skupštine br. 45/113 od 14.12.1990. godine
19. Zakon o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica, *Službeni glasnik RS*, br. 85/05
20. Republički zavod za socijalnu zaštitu (2011). Izveštaj o radu centara za socijalni rad u Srbiji, Beograd